

Michał Paweł Stokowski

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: michal.pawel.stokowski@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6239-6587

DOI: 10.15290/mhi.2020.19.02.19

Odpowiedzialność Skarbu Państwa za przejęcie nieruchomości rolnych na mocy dekretu PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej na przykładzie majątku Lubowicz Wielki

ABSTRAKT

Dekret PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej dokonał nacjonalizacji licznych nieruchomości rolnych, zmieniając ówczesną strukturę własnościową polskiej wsi. Celem artykułu będzie przedstawienie stanu faktycznego majątku Lubowicz Wielki, który stał się ofiarą, niezgodnego z ówczesnym prawem, wywłaszczenia. Analizie zostanie poddane obecne postępowanie następców prawnych dawnych właścicieli majątku o stwierdzenie nieważności orzeczeń wywłaszczeniowych, a także kwestia odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa. W rozważaniach zostanie ukazana bezprecedensowość stanu faktycznego, zaniedbania obecnego ustawodawcy w kwestii reprivatyzacji oraz wnioski, jakie wynikają z przeprowadzenia reformy rolnej. Praca została w dużej mierze oparta na ustaleniach sądu, decyzjach organów administracyjnych, wspomnieniach obecnego spadkobiercy Romualda K., zeznaniach świadków, a także dokumentach, które były kierowane do licznych organów i instytucji w latach 1949–1990. W opisanym przeze mnie stanie faktycznym miały miejsce liczne naruszenia ze strony organu wywłaszczającego, które pozwoliły stwierdzić nieważność orzeczeń nacjonalizacyjnych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2009 r., a później dochodzenia odszkodowania za szkodę wynikającą z wydania wadliwej decyzji administracyjnej, a także wytoczenie powództwa o ustalenie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, wobec nieruchomości, które pozostały we władaniu Skarbu Państwa. Opisany stan faktyczny, jest wyjątkowym i bezprecedensowym przykładem restytucji następców

prawnych po ponad 70 latach od wywłaszczenia ich poprzedników. Celem pracy jest odpowiedzieć na pytanie wywłaszczonym właścicielom czy ich następcom prawnym, czy mogą rościć sobie dziś jakąkolwiek rekompensatę od Skarbu Państwa za szkodę, jaka powstała w wyniku wadliwie przeprowadzonej reformy rolnej.

ABSTRACT

Responsibility of the Treasury for the takeover of agricultural property under the PKWN decree of September 6, 1944 on carrying out agricultural reform on the example of the Lubowicz Wielki estate

The decree of the Polish Committee of National Liberation of September 6, 1944 on the land reform nationalized numerous agricultural properties, changing the ownership structure of the Polish countryside at that time. The aim of the article will be to present the actual state of the property of Lubowicz Wielki, which became a victim of the expropriation contrary to the law at that time. The current proceedings of the legal successors of the former property owners to declare the invalidity of expropriation judgments will be analyzed, as well as the issue of the State Treasury's liability for damages. The considerations will show the unprecedented nature of the facts, the negligence of the current legislator in the issue of re-privatization and the conclusions that result from the implementation of the land reform. The work was largely based on court findings, decisions of administrative bodies, memories of the current heir of Romuald K., testimonies of witnesses, as well as documents that were addressed to numerous bodies and institutions in the years 1949–1990. In the facts described by me, there were numerous violations by the expropriation authority, which allowed for the annulment of nationalization judgments by the Minister of Agriculture and Rural Development in 2009, and then seeking compensation for damage resulting from the issue of a defective administrative decision, as well as bringing an action to establish the content of the land and mortgage register with the actual legal status, towards real estate owned by the State Treasury. The described facts are a unique and unprecedented example of the restitution of legal successors more than 70 years after the expropriation of their predecessors. The aim of the study is to answer the question of the expropriated owners or their legal successors, whether they can claim any compensation from the State Treasury today for the damage caused as a result of a faulty land reform.

Słowa kluczowe: reforma rolna, odpowiedzialność Skarbu Państwa, dekret PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej, wywłaszczenie, nacjonalizacja

Key words: agrarian reform, responsibility of the State Treasury, PKWN decree on the land reform, expropriation, nationalization

Wprowadzenie

Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej określał w art. 2 zamknięty katalog nieruchomości podlegających wywłaszczeniu. Były to kolejno nieruchomości:

- a) stanowiące własność Skarbu Państwa z jakiegokolwiek tytułu;
- b) będące własnością obywateli Rzeszy Niemieckiej i obywateli polskich narodowości niemieckiej;
- c) będące własnością osób skazanych prawomocnie za zdradę stanu, za pomoc udzieloną okupantom ze szkodą dla Państwa lub miejscowej ludności, względnie za inne przestępstwa przewidziane w dekrecie PKWN z dnia 12 września 1944 r. (Dz.U. R. P. nr 4, poz. 16);
- d) skonfiskowane z jakichkolwiek innych prawnych przyczyn;
- e) stanowiące własność albo współwłasność osób fizycznych lub prawnych, jeżeli ich rozmiar łączny przekracza 100 ha powierzchni ogólnej, bądź 50 ha użytków rolnych, a na terenie województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, jeśli ich rozmiar łączny przekracza 100 ha powierzchni ogólnej, niezależnie od wielkości użytków rolnych tej powierzchni¹.

Nieruchomości te przechodziły bezzwłocznie i bez jakiegokolwiek indemnizacji w całości na własność Skarbu Państwa. Jedną z ofiar owej reformy jest majątek Lubowicz Wielki położony w powiecie wysokomazowieckim w gminie Klukowo, należący do spadkobierców Walentego W.². Zgodnie z wymiarami majątek w chwili przejścia na cele reformy rolnej liczył 49,0637 ha użytków rolnych i nie podlegał pod przepisy dekretu z 6 września 1944 r. Komisarz ziemski dokonujący protokołu przejścia w dniu 31 maja 1949 r. wskazywał jednak, że majątek podlega pod przepisy dekretu, a użytki rolne stanowią „w przybliżeniu” 66,22 ha.

Od momentu powzięcia informacji, że gospodarstwo rolne położone we wsi Lubowicz Wielki ma być przejęte przez Skarb Państwa na cele reformy rolnej, spadkobiercy Walentego W. kwestionowali zasadność przejścia, stwierdzając, że gospodarstwo rolne nie spełnia normy obszarowej ustalonej w wielkości 50 ha użytków rolnych.

¹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. 1944 nr 4, poz. 17).

² W toku postępowania odszkodowawczego, nie było możliwości przedstawiania aktu własności Walentego W. do majątku Lubowicz Wielki. Sąd skierował tutaj zobowiązanie do Urzędu Gminy w Klukowie, aby ten dostarczył dokument. W odpowiedzi na to zobowiązanie, wskazano, że dokument uległ zniszczeniu podczas II wojny światowej. Własności majątku została ustalona poprzez kserokopię rejestru sporządzonego w 1905 r., dowodu uiszczenia opłat podatkowych oraz decyzji Białostockiego Urzędu Wojewódzkiego z 25 sierpnia 1949 r. w sprawie przyznania zaopatrzenia miesięcznego za przejęty na cele reformy rolnej majątek Lubowicz Wielki dla Heleny W.

Przeprowadzono dwa inne pomiary, stwierdzające dokładny obszar nieruchomości z wyszczególnieniem użytku każdego rodzaju. Zostały one wykonane przez mierniczego Powiatowego Zarządu Rolnictwa w dniu 18 stycznia 1957 r., a także 8 maja 1957 r.³ W świetle powyższych obliczeń stwierdzono, że użytki rolne nie przekraczały 49,0637 ha, wobec czego majątek ziemski Lubowicz Wielki, będący własnością spadkobierców Walentego W. nie spełniał norm obszarowych wymaganych do przejęcia na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej.

Pomimo przedłożenia obu wyników pomiarów, w dniu 31 lipca 1958 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku przejęło orzeczeniem na własność Skarbu Państwa majątek Lubowicz Wielki, opierając się na protokole sporządzonym przez komisarza ziemskiego w 1949 r. Na powyższe orzeczenie właściciele majątku złożyli odwołanie do ministra rolnictwa. W odpowiedzi na odwołanie minister wydał orzeczenie w dniu 22 listopada 1960 r. w którym utrzymał w mocy orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z 31 lipca 1958 r.

W następnych latach spadkobiercy Walentego W., przede wszystkim Jadwiga K. (wcześniej Jadwiga W.) kierowała liczne pisma do ówczesnych władz, m.in. do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki czy do ministra rolnictwa, w których opisywała niesprawiedliwy sposób przejęcia majątku, jak również zwracała się z prośbą o jego zwrot. Po przełomie w 1989 r. ponownie kierowała swoje prośby do prezydenta Lecha Wałęsy, pierwszego marszałka odrodzonego senatu Andrzeja Stelmachowskiego czy Rzecznika Praw Obywatelskich. Jakiegokolwiek próby odzyskania przejętego majątku nie przyniosły efektu.

Następcy prawni dawnych właścicieli majątku

Spadkobiercy Walentego W. nie dokonali działu spadku po jego śmierci. Dopiero postanowienie Sądu Grodzkiego w Wysokiem Mazowieckiem z dnia 23 marca 1949 r. stwierdziło, że spadek po zmarłym Walentym W. otrzymały dzieci Józef W., Jan W., Anna W., Kazimierz W. oraz Jadwiga W., po 1/5 każde, zaś wdowa Helena W. otrzymała prawo użytkowania 1/6 części całości spadku. Helena W. otrzymała możliwość jedynie użytkowania spadku co wynikało z przepisów prawa spadkowego Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego⁴, które stosowano do 1946 r.

Po stwierdzeniu nieważności orzeczeń przejmujących majątek Lubowicz Wielki w 2013 r. Sąd Rejonowy w Wysokiem Mazowieckiem, z wniosku Romu-

³ Dokonano ich dwukrotnie z racji pory roku. Uznano, że wyliczenie tego obszaru zimą może być niedokładne, toteż powtórzono tę czynność na wiosnę.

⁴ Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Dziennik Praw Królestwa Polskiego (1825, T. 10, nr 41).

alda K. i Krzysztofa K., prawomocnym postanowieniem z dnia 28 maja 2015 r. uzupełnił wymienione postanowienie Sądu Grodzkiego w ten sposób, że dodał w orzeczeniu spadkowym pkt II, w którym wskazał, że prawo do gospodarstwa rolnego położonego w Lubowiczu Wielkim zachowała w całości wyłącznie córka Jadwiga K. (wcześniej Jadwiga W.).

Sąd Rejonowy w Białymstoku postanowieniem z dnia 9 września 1999 r. stwierdził natomiast, że spadek po zmarłej Jadwidze K. nabyli synowie Krzysztof K. i Romuald K. Ten sam sąd postanowieniem z dnia 19 czerwca 2015 r. uzupełnił powyższe poprzez stwierdzenie, że gospodarstwo rolne dziedziczą synowie Kazimierz K. i Romuald K.

Na podstawie notarialnej umowy darowizny zawartej przez Romualda K. i Kazimierza K. w dniu 23 lipca 2015 r. Krzysztof K. darował bratu Romualdowi K. cały przypadający mu udział w 1/2 części w spadku po Jadwidze K. Wobec powyższego Romuald K. syn Jadwigi K. i wnuk Walentego W. stał się jedynym legitymowanym do wszczęcia postępowania odszkodowawczego.

Postępowanie o stwierdzenie nieważności orzeczeń wywłaszczających

Romuald K. oraz Krzysztof K. w dniu 10 kwietnia 2008 r. złożyli wniosek do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o stwierdzenie nieważności orzeczenia z dnia 31 lipca 1958 r. wydanego przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wojewódzki Zarząd Rolnictwa w Białymstoku utrzymanego w mocy przez orzeczenie Ministra Rolnictwa z dnia 22 listopada 1960 r., na mocy których przejęto majątek Lubowicz Wielki.

Jako podstawę prawną wniosku wskazano art. 156 §1 pkt. 2 k.p.a, którego dyspozycja wskazuje, że organ administracji publicznej stwierdza nieważność decyzji, która wydana została bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa⁵.

W dniu 30 listopada 2012 r. minister rolnictwa i rozwoju wsi wydał decyzję stwierdzającą nieważność orzeczenia Ministra Rolnictwa z dnia 22 listopada 1960 r. oraz utrzymanego nim w mocy orzeczenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z dnia 31 lipca 1958 r., wskazując iż doszło do rażącego naruszenia przepisów prawa.

Rozpatrując niniejszą sprawę organ zwrócił uwagę, iż w orzeczeniu Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku jako podstawę rozstrzygnięcia o przejęciu nieruchomości Lubowicz Wielki powołano § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. o wykonaniu

⁵ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1960, nr 30, poz. 168).

reformy rolnej⁶, którego dyspozycja pozwoliła określić czy dana nieruchomości podlega reformie rolnej. Powołano także ustawę z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw, związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego⁷, którego dyspozycja art. 9 ust. 1 pozwalała na przejęcie nieruchomości rolnych i leśnych, objętych we władanie państwa do dnia wejścia w życie ustawy, jeżeli znajdowały się one nadal we władaniu państwa lub zostały przekazane przez państwo w użytkowanie innym osobom fizycznym lub prawnym. Organ stwierdzający nieważność orzeczenia trafnie zauważył tutaj powołanie dwóch aktów prawnych, z których każdy może stanowić samodzielną podstawę nacjonalizacji nieruchomości rolnych, co zrodziło wątpliwości co do rzeczywistej podstawy prawnej tego orzeczenia.

Ponadto organ podkreślił, że Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej nie było organem właściwym do orzekania na podstawie tej ustawy, zgodnie bowiem z art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o przejęciu nieruchomości rolnych w tym trybie orzekało prezydium powiatowej rady narodowej. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej było natomiast organem właściwym do orzekania na podstawie § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. Wobec powyższego organ przyjął, że orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z dnia 31 lipca 1958 r. zostało wydane na podstawie § 5 rozporządzenia z 1 marca 1945 r. i dotyczyło podpadania nieruchomości Lubowicz Wielki pod art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej z 6 września 1944 r.

Kolejną kwestią, którą rozpatrzył organ, było ustalenie wielkości przedmiotowego majątku. Jak wcześniej wspomniałem, majątek Lubowicz Wielki, należący do spadkobierców Walentego W., został faktycznie przejęty na podstawie protokołu z dnia 31 maja 1949 r., w którym podano, że nieruchomości liczyła 66,22 ha z czego 52,47 ha stanowiły użytki rolne, zatem przekraczały 50 ha użytków rolnych i nieruchomości podlegała pod przepisy dekretu o reformie rolnej. Organ stwierdzający nieważność zwrócił tutaj szczególną uwagę na pismo ministra rolnictwa z 16 listopada 1956 r. z którego wynika, że przy przejmowaniu majątku użytki rolne zostały określone w przybliżeniu w oparciu jedynie o plan, z uwagi na brak rejestru pomiarowo klasyfikacyjnego. W późniejszej korespondencji zobowiązano spadkobierców Walentego W. do złożenia planu, a także sporządzenia rejestru pomiarowego. Sporządzono dwa takie rejestry na w styczniu i maju 1957 r. W pierwszym obszar gruntów rolnych został

⁶ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. 1945 nr 10, poz. 51).

⁷ Ustawa z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw, związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz.U. 1958 nr 17, poz. 71).

określony na 45,4871 ha, w drugim zaś było to 49,0637 ha. Oba rejestry zostały zgłoszone, a ustalone wielkości nie były kwestionowane w dalszym toku postępowania przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Minister rolnictwa i rozwoju wsi w toku postępowania o stwierdzenie nieważności orzeczenia, wskazuje w tym miejscu, że organ dokonający przejęcia oparł swoje orzeczenie na danych z 1949 r., a nie na danych z 1957 r., pomimo tego, że ich nie kwestionował. Stwierdza, że gdyby stosował się do definicji użytków rolnych zawartej w § 4 rozporządzenia z 1 marca 1945 r. o wykonaniu reformy rolnej, nieruchomości nie podległaby reformie rolnej.

Na decyzję ministra rolnictwa i rozwoju wsi z dnia 30 listopada 2012 r. wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy złożyła jedna ze stron Skarb Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R. Minister decyzją z dnia 30 kwietnia 2013 r. utrzymał w mocy decyzję z dnia 30 listopada 2012 r. Na skutek powyższego strona złożyła skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku, jednakże skarga została oddalona.

Wobec powyższego, z chwilą gdy decyzja stała się ostateczna Romuald K. i Krzysztof K. uzyskali wymagany przez art. 417¹ §2 kodeksu cywilnego, pre Judykat, który pozwalał na wszczęcie postępowania cywilnego przed sądem powszechnym i złożenie pozwu przeciwko Skarbowi Państwa z art. 417 kodeksu cywilnego. Po dokonaniu wspomnianej wcześniej darowizny przez Krzysztofa K. na rzecz brata, jedynym uprawnionym był Romuald K.

Postępowanie odszkodowawcze

Uzyskany prejudykat, w postaci decyzji o stwierdzeniu nieważności orzeczeń nacjonalizacyjnych, pozwalał wszcząć postępowanie cywilne przed sądem powszechnym. W lipcu 2015 r. został złożony pozew, w którym Romuald K. wskazał jako Pozwanych Skarb Państwa *statio fisci* wojewodę podlaskiego i *statio fisci* ministra rolnictwa i rozwoju wsi⁸, reprezentowanych przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa (od 1 stycznia 2017 r. Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej)⁹.

⁸ Orzeczenie o przejęciu majątku Lubowicz Wielki zostało wydane przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wojewódzki Zarząd Rolnictwa w Białymstoku, którego następcą prawnym jest obecnie Wojewoda Podlaski na mocy art. 55 ustawy z dnia 22 listopada 1973 r. o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz.U. 1973 nr 47, poz. 276). Stroną postępowania było również Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, z racji tego iż jest następcą prawnym Ministerstwa Rolnictwa, które utrzymało w mocy wadliwe orzeczenie Wojewódzkiej Rady Narodowej, orzeczeniem z dnia 22 listopada 1960 r.

⁹ Prokuratoria obligatoryjnie musiała zastępować jednostki Skarbu Państwa, z racji spełniania przesłanek określonych w art. 7 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2016, poz. 2261), której dyspozycja wskazuje wprost, że zastępstwo Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną jest obowiązkowe do zakończenia sprawy w sprawach rozpoznawanych w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy.

Wartość szkody Romuald K. ocenił na kwotę 3 000 000 zł. Składały się na nią wartość gruntów przy średniej wartości jednego hektara wynoszącego 45 813,00 zł za ha oraz wartość istniejących do dnia dzisiejszego murowanych zabudowań w postaci stodoły, stajni, oraz budynku magazynowego z powozownią i domu mieszkalnego o wymiarach około 20x10 m, jednokondygnacyjny, drewnianego krytego carską dachówką o wartości 100 000 zł, co po arytmetycznym przeliczeniu daje łącznie kwotę 3 000 000 zł.

W pozwie wskazano również, że nie ma możliwości restytucji w naturze wywłaszczonej nieruchomości ziemskiej z racji tego, że nieruchomości powstałe w wyniku podziału majątku Lubowicz Wielki zostały rozdysponowane przez Skarb Państwa na rzecz osób trzecich i zostały dla tych nieruchomości założone księgi wieczyste. Twierdzenie to jest zgodne z ugruntowanym poglądem w judykaturze, który mówi, że wzruszenie kwestionowanego orzeczenia nie może w żadnej mierze dotknąć interesów osób fizycznych, legitymujących się prawem własności do wyżej wymienionych nieruchomości¹⁰.

Jako podstawę prawną roszczenia wskazano art. 417¹ § 2 k.c., który wskazuje, że jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie ostatecznej decyzji jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu niezgodności z prawem tej decyzji¹¹. W pozwie jednak zaznaczono, zgodnie z poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy w uchwale pełnego składu, iż do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 1 września 2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, ma zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Jeśli natomiast ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. i nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji¹².

Wskazaniem w pozwie zdarzeniem prawnym, z którym Romuald K. wiązał swoją szkodę było wydanie decyzji administracyjnej – orzeczenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wojewódzki Zarząd Rolnictwa w Białymstoku z dnia 31 lipca 1958 r., która została utrzymana w mocy decyzją Ministra Rolnictwa, który orzeczeniem z dnia 22 listopada 1960 r. Pomędzy wydanymi orzeczeniami a szkodą występuje normalny związek przyczynowy w rozumieniu art. 361 § 1 kodeksu cywilnego.

W odpowiedzi na pozew Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa wniosła o oddalenie powództwa w całości, argumentując to m.in. wskazaniem,

¹⁰ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 października 1999 r. (IV SA 1644/97), LEX nr 48729.

¹¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93).

¹² Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r. (III CZP 112/10), Legalis nr 299305.

że Romuald K. nie wykazał tytułu prawnego do nieruchomości objętych postępowaniem, jak również zarzucał wadliwe wskazanie wartości przedmiotu sporu. Powyższe twierdzenia były niezasadne. Romuald K. wskazał iż na mocy postanowienia z dnia 23 marca 1949 r. Sąd Grodzki w Wysokiem Mazowieckiem ustalił spadkobierców po zmarłym Walentym W. (dziadku Romualda K.). Następnie Sąd Rejonowy w Wysokiem Mazowieckiem uzupełnił powyższe postanowieniem z 2015 r. na mocy którego stwierdzono iż gospodarstwo rolne dziedziczy w całości Jadwiga K., matka Romualda K. Sam Powód uzyskał własność nieruchomości wraz z bratem Kazimierzem K. na mocy postanowienia spadkowego z 1999 r. po zmarłej matce Jadwidze K., uzupełnionego w 2015 r. Romuald K. zaś na mocy umowy darowizny z bratem Krzysztofem K. stał się jedynym spadkobiercą po zmarłej matce.

Odnosząc się do kwestii wartości przedmiotu sporu, w pozwie wskazano, że podlega ona weryfikacji przez sąd w toku procesu, a na ustaloną wartość składa się wartość gruntów przy średniej wartości jednego hektara wynoszącego 45 813,00 zł, oraz wartość istniejących do dnia dzisiejszego murowanych zabudowań.

Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa stała również na stanowisku, że nie jest zasadnym pozwanie Skarbu Państwa *statio fisci* wojewodę podlaskiego oraz *statio fisci* ministra rolnictwa i rozwoju wsi, gdyż w pierwszej kolejności należałoby wytoczyć powództwo o ustalenie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Takie twierdzenie Prokuraturii byłoby oczywiście zasadne, gdyby nieruchomości nie zostały zbyte przez Skarb Państwa na rzecz osób trzecich.

Przeciwko powyższemu przemawia także, że roszczenie odszkodowawcze przysługuje Romualdowi K. z samego faktu wydania wadliwych orzeczeń nacjonalizacyjnych, przez poprzedników wymienionych organów, przez którą poprzednicy prawni Romualda K. ponieśli szkodę. Pomimo tego Prokuratoria broniła stanowiska, że szkoda nie powstała, a sąd nie jest zobligowany decyzją wydaną przez ministra rolnictwa i rozwoju wsi, która stwierdzała niezgodność orzeczeń nacjonalizacyjnych. O ile w drugim przypadku Prokuratoria ma rację, o tyle twierdzenie, że szkoda nie powstała jest twierdzeniem niewłaściwym.

Jak wskazuje orzecznictwo, przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej jest wystąpienie łącznie następujących przesłanek: bezprawności rozumianej jako niezgodne z prawem działanie funkcjonariusza państwowego, zaistnienie szkody wyrządzonej przez funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności i normalny związek przyczynowy istniejący pomiędzy szkodą a zachowaniem funkcjonariusza. Do zaistnienia odpowiedzialności odszkodowawczej konieczne jest więc zaistnienie związku przyczynowego pomiędzy wydaniem przez organ administracji wadliwej decyzji a powstaniem szkody. Dla stwierdzenia istnienia przesłanki normalnego związku przyczynowego pomiędzy niezgodną z prawem decyzją

administracyjną a dochodzoną szkodą, nieodzowne jest przeprowadzenie oceny, czy szkoda nastąpiłaby także wtedy, gdyby zapadła decyzja zgodna z prawem, przy czym za normalne następstwo danego zdarzenia uważa się taki skutek, który zazwyczaj, w zwykłym porządku rzeczy jest konsekwencją tego zdarzenia¹³.

W odpowiedzi na pozew poruszono również, że Skarb Państwa nie posiada legitymacji biernej w zakresie części szkody z racji tego, że właścicielem części gruntów majątku Lubowicz Wielki jest Agencja Nieruchomości Rolnych (obecnie KOWR). Twierdzenie to było chybione, gdyż Agencja Nieruchomości Rolnych była jedynie beneficjentem tych nieruchomości, które otrzymała od Skarbu Państwa, aby nimi rozporządzać, po wcześniejszej nacjonalizacji tych gruntów przez Skarb Państwa. Wobec Agencji Nieruchomości Rolnych przysługiwało jedynie roszczenie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, a nie odszkodowawcze, gdyż organ ten nie wydał decyzji nacjonalizacyjnej.

Wyroki sądów I oraz II instancji, a także postanowienie Sądu Najwyższego

Wyrokiem z dnia 28 listopada 2017 r. Sąd Okręgowy w Łomży Wydział I Cywilny zasądził od pozwanego Skarbu Państwa *statio fisci* Wojewody Podlaskiego na rzecz powoda Romualda K. kwotę 2 871 727 zł (dwa miliony osiemset siedemdziesiąt jeden tysięcy siedemset dwadzieścia siedem). Ponadto zarządził od pozwanego Skarbu Państwa *statio fisci* Wojewody Podlaskiego na rzecz Romualda K. 43 112 zł tytułem kosztów procesu.

Na podstawie zgromadzonych w aktach sprawy dokumentów wraz z załącznikami oraz całokształtu okoliczności sprawy Sąd ustalił, że majątek ziemski Lubowicz Wielki przed przejściem na cele reformy rolnej był własnością Walentego W. Pomimo braku dokumentacji, która uległa zniszczeniu w czasie II wojny światowej.

Sąd przyjął, że majątek ziemski Lubowicz Wielki nie spełniał warunków koniecznych do jego przejścia na własność Skarbu Państwa na cele reformy rolnej na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. To twierdzenie sąd uzasadnił wskazując wyniki pomiarów jakich dokonano w dniach: 18 stycznia 1957 r. oraz 8 maja 1957 r. w majątku Lubowicz Wielki przez delegowaną komisję ze szczebla wojewódzkiego i powiatowego. Z wykonanych wówczas prac pomiarowych, mierniczy sporządził pierworys będący mapą majątku ziemskiego

¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku – I Wydział Cywilny z dnia 29 kwietnia 2015 r. (I ACa 1062/14), Legalis nr 1271373.

Lubowicz Wielki oraz rejestr pomiarowy. Takich czynności nie przeprowadzono w protokole przejęcia na cele reformy rolnej z dnia 31 maja 1949 r., zgodnie z którym powierzchnia użytków rolnych majątku ziemskiego Lubowicz Wielki była większa niż 50 ha. Sąd podaje w wątpliwość te obliczenia, wskazując, że w sporządzonym protokole brak informacji na podstawie jakich źródeł określono wielkości powierzchni użytków rolnych. Zdaniem Sądu, należało domniemywać, że w tym zestawieniu powierzchnie użytków rolnych majątku ziemskiego Lubowicz Wielki zostały ustalone w sposób przybliżony przez Komisarza Ziemskiego sporządzającego protokół przejęcia majątku ziemskiego.

Niespełnianie norm obszarowych przez majątek Lubowicz Wielki poparła również opinia sporządzona przez biegłego sądowego z zakresu geodezji powołanego w niniejszej sprawie. Biegły utrzymał wielkości powierzchni użytków rolnych ustalonych przez mierniczego Powiatowego Zarządu Rolnictwa z 18 stycznia 1957 r. oraz sprawdzonych następnie 8 maja 1957 r.

Sąd wskazał, że zdarzeniem powodującym szkodę było wyłącznie wydanie przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku dnia 31 lipca 1958 r. decyzji administracyjnej z rażącym naruszeniem prawa, gdyż na skutek wydania tej decyzji poprzednicy prawni Romualda K. zostali pozbawieni prawa własności nieruchomości o łącznej powierzchni 66,22 ha. Tym samym w wyniku bezprawności rozumianej jako niezgodne z prawem działanie funkcjonariusza państwowego zaistniała szkoda wyrządzona poprzednikom prawnym Romualda K. przez funkcjonariuszy państwowych przy wykonywaniu powierzonej im czynności. Sąd I instancji przyjął, że istnieje normalny związek przyczynowy pomiędzy tą szkodą a zachowaniem funkcjonariuszy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, o którym mowa wyżej. Gdyby organ ten nie wydał dnia 31 lipca 1958 r. wymienionej wyżej decyzji administracyjnej z rażącym naruszeniem prawa, powód po śmierci matki dziedziczyłby majątek.

Sąd Okręgowy przyjął, że powodowi przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie w kwocie 2 871 727 zł, odpowiadające wartości rynkowej prawa własności gruntów wchodzących w skład majątku ziemskiego Lubowicz Wielki – po odjęciu wartości stanowiącej własność Romualda K., które aktualnie pozostają we władaniu Skarbu Państwa i co do których Romualdowi K. przysługuje roszczenie o uzgodnienie stanu prawnego tych nieruchomości z rzeczywistym stanem prawnym.

Apelację od wyroku sądu I instancji złożył Romuald K. oraz w imieniu Skarbu Państwa *statio fisci* Wojewody Podlaskiego, Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Romuald K. zaskarżył wyrok w części, w zakresie oddalającym roszczenie odszkodowawcze co do kwoty 109 563,00 zł odpowiadającej wartości nieruchomości, których jako właściciel w księgach wieczystych widnieje Skarb Państwa *statio fisci* Państwowe Gospodarstwo Leśne – Nadleśnictwo R. Romuald K. wniósł o zmianę zasądzonej na jego rzecz kwoty na 2 981 290,00 zł. Ewentualnie z ostrożności procesowej wniósł także o uchylenie

wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Pozwany Skarb Państwa *statio fisci* Wojewoda Podlaski, zaskarżył wyrok w całości, zarzucając wyrokowi Sądu I instancji zasądzenie odszkodowania o wartości przekraczającej wartość szkody na skutek przyjęcia za podstawę odszkodowania cen nieruchomości, które według pozwanego, znacznie przekraczają średnie ceny dla nieruchomości z szacowanego obszaru, co doprowadziło do nadmiernego wzbogacenia Romualda K. kosztem Skarbu Państwa. W kwestii zasądzonych odsetek zaś, pozwany wskazał niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że odsetki ustawowe należne od pieniężnego świadczenia odszkodowawczego należą się od daty wcześniejszej niż data ustalenia odszkodowania, to jest data wyrokowania. Wskazywał także, że Sąd nie uwzględnił przedawnienia wobec roszczeń Romualda K. Wobec powyższego Skarb Państwa *statio fisci* Wojewoda Podlaski wniósł o zmianę skarżonego rozstrzygnięcia i oddalenie powództwa w całości, a w przypadku, gdyby Sąd nie uwzględnił wniosku o zmianę wniósł o uchylenie wskazanego rozstrzygnięcia w całości i przekazanie sprawy do rozpoznania Sądowi I instancji.

Wyrokiem z dnia 14 czerwca 2018 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku oddalił obie apelacje. Sąd II instancji podzielił i przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu I instancji, jako że znajdują one oparcie w zebranych w sprawie materiale dowodowym.

Na powyższe pozwany Skarb Państwo *statio fisci* Wojewoda Podlaski złożył kasację do Sądu Najwyższego w Warszawie. Postanowieniem z dnia 26 czerwca 2019 r. Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania. W uzasadnieniu wskazano, że skarżący nie wykazał w jaki sposób dopuszczono się naruszenia prawa, które doprowadziłoby do wydania orzeczenia, jak stwierdza sąd, oczywiście sprzecznego z prawem.

Ustalenie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym

Na wstępie należy wskazać, że pozwy zostały złożony przeciwko dwóm podmiotom, które widniały jako właściciele nieruchomości w dziale II księgi wieczystej, a które były jednostkami Skarbu Państwa. Pierwszym z nich, nieposiadające osobowości prawnej, był Skarb Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R., oraz posiadający osobowość prawną Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w B. Filia w S. Treść obu pozwów nie różniła się w większym stopniu. W obu pozwach wniesiono o uzgodnienie treści księgi wieczystej dla nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa w zakresie dotyczącym nieruchomości położonych w miejscowości Lubowicz Wielki, gdzie wskazano, że w dziale II należy dokonać zmiany poprzez wpisanie jako właściciela Romualda K.

W pozwie wskazano opis stanu faktycznego od momentu przejęcia nieruchomości na cele reformy rolnej, próby odzyskania przez pierwotnych właścicieli, decyzję ministra rolnictwa i rozwoju wsi stwierdzającą nieważność orzeczeń przejmujących majątek Lubowicz Wielki, oraz postępowanie odszkodowawcze toczące się przed Sądem Okręgowym w Łomży i Sądem Apelacyjnym w Białymstoku. Wskazano również, że Sąd Okręgowy w Łomży w uzasadnieniu wyroku zalecał wszczęcie postępowania o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, w celu odzyskania przez Romualda K. nieruchomości pozostających w rękach jednostek Skarbu Państwa, a które wchodziły w skład majątku Lubowicz Wielki.

Strony pozwane w odpowiedzi na pozew wniosły o oddalenie powództwa w całości jako bezzasadnego. Obie strony argumentowały to w sposób jednokowy i zgodny, iż przedmiotowe nieruchomości zostały zasiedziane, wskazując iż do zasiedzenia doszło z rokiem 1978 lub 1988. Pozwani kwestionowali również legitymację czynną Romualda K. wskazując, że nie wykazał on w klarowny sposób, iż jest następcą prawnym dawnych właścicieli majątku.

Replika powoda na powyższą odpowiedź wniosła o oddalenie stawianych zarzutów. Wskazano, iż powód jest jedynym uprawnionym do dochodzenia roszczeń jako następca prawny dawnych właścicieli majątku, przytaczając uzupełnione w 2015 r. postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po swojej matce Jadwidze K., która sama i w całości dziedziczyła majątek Lubowicz Wielki, oraz umowę darowizny z 2015 r., na mocy której Romuald K. stał się jedynym uprawnionym do spadku po zmarłej matce.

W kwestii zasiedzenia pełnomocnicy powoda wskazali, iż w chwili wydania ostatecznego orzeczenia z dnia 22 listopada 1960 r. przez ministra rolnictwa nie istniały instrumenty, które w jakikolwiek sposób pozwoliłyby poddać ostateczne orzeczenie jakiegokolwiek kontroli. W 1960 r. nie było możliwości skierować skargi na powyższe orzeczenia na drogę sędowo-administracyjną, gdyż takie postępowanie nie istniało w systemie prawnym. Prawna możliwość zaskarżenia decyzji administracyjnych powstała dopiero w 1980 r., a konkretnie z dniem 31 sierpnia 1980 r. z chwilą wejścia w życie przepisów wprowadzających kontrolę sądową nad administracją w ramach ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego¹⁴. Wobec powyższego w replice wskazano, iż od dnia przejęcia przedmiotowych nieruchomości przez Skarb Państwa do dnia 31 sierpnia 1980 r., tj. wejścia w życie powyższej ustawy, bieg zasiedzenia Pozwanego ulegał zawieszeniu. Niedostępność środków prawnych, które pozwoliłyby

¹⁴ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1980 nr 4, poz. 8).

podważyć wadliwe akty władzy publicznej została tutaj porównana z uregulowanym w art. 121 pkt. 4 k.c. stanem siły wyższej uniemożliwiającym uprawnionemu dochodzenie swych roszczeń przed sądem i w konsekwencji powodującym zawieszenie biegu przedawnienia roszczeń, a w związku z treścią art. 175 k.c. zawieszenie biegu zasiedzenia. Przytoczony przez pełnomocnika powoda argument znalazł także odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który wskazuje, że nie sposób przyjąć, że do dnia 31 sierpnia 1980 r. właściciele nieruchomości, którą zawładnął Skarb Państwa na podstawie wadliwego wykonania dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej mogli, bez formalnego tytułu własności, efektywnie na drodze prawnej dochodzić wydania nieruchomości od władających nią osób. Niedostępność środków prawnych, które pozwoliłyby podważyć wadliwe akty władzy publicznej jest porównywalna z uregulowanym w art. 121 pkt 4 KC. stanem siły wyższej uniemożliwiającym uprawnionemu dochodzenia swych roszczeń przed sądem i w konsekwencji powodującym zawieszenie biegu przedawnienia roszczeń, a w związku z treścią art. 175 KC. zawieszenie biegu zasiedzenia¹⁵.

Skarb Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R., nie dokonało odpowiedzi na replikę powoda. Natomiast pełnomocnik Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, wskazał w odpowiedzi na replikę niezasadność powyższego argumentu przytaczając orzeczenie sądowe, a raczej tylko pierwsze zdanie owego orzeczenia, które było dla pozwanego korzystne. KOWR wskazał również, że istniały instrumenty wzruszenia ostatecznych decyzji administracyjnych przed wprowadzeniem instytucji opisanych w art. 156 k.p.a., jednak nie opisuje i nie dokonuje interpretacji tych instrumentów. Pozwany wskazał także, że nawet w przypadku przyjęcia przez Sąd przytoczonych przez powoda argumentów, nadal należy wykazać, iż dokonując przejęcia majątku Lubowicz Wielki Skarb Państwa działa w ramach władztwa publicznego, przez co należy przypisać mu dobrą wiarę i dokonanie zasiedzenia w ciągu 20 lat od daty ustania przeszkody uniemożliwiającej legalne odzyskanie nieruchomości, tj. od roku 1980.

W przypadku uwzględnienia przez Sąd dobrej wiary nie byłoby możliwości dokonać zmiany stanu własności nieruchomości w dziale II księgi wieczystej. Jeśli przyjmiemy, że KOWR owe nieruchomości mógł zasiedzieć w dobrej wierze, tj. w ciągu 20 lat, zasiedziałyby je z końcem 2001 r. i formalnie byłby ich właścicielem. Jeśli zaś przyjmiemy, że Skarb Państwa może zasiedzieć te nieruchomości w złej wierze, tj. w ciągu 30 lat, prawo własności uzyskałyby z końcem 2011 r. Można zauważyć, że korzystne dla powoda jest przypisanie Skarbowi Państwa złej wiary. Wiąże się to z podjęciem działań, mających na celu stwierdzenie nieważności orzeczeń przejmujących majątek z 1958 r. i 1960 r., które

¹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 12 czerwca 2013 r. (II CSK 498/12), Legalis nr 753893.

zostało podjęte z chwilą złożenia wniosku do ministra rolnictwa i rozwoju wsi w dniu 10 kwietnia 2008 r. Jak wskazuje dyspozycja art. 123 §1 pkt. 1 k.c. bieg przedawnienia przerywa się przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia. Przyjęcie przez Sąd złej wiary Skarbu Państwa wykazałoby, że pozwani nadal są wyłącznie posiadaczami samoistnymi nieruchomości, a nie właścicielami. Powyższe również godzi się z orzecnictwem Sądu Najwyższego (to samo orzeczenie zostało wcześniej zmanipulowane przez pełnomocnika KOWR), który wskazuje, że władanie cudzą nieruchomością przez Skarb Państwa, uzyskane w ramach sprawowania władztwa publicznego, może być posiadaniem samoistnym prowadzącym do zasiedzenia. Zasiedzenie jednak nie biegło, jeżeli właściciel nie mógł skutecznie dochodzić wydania nieruchomości¹⁶. Taka sytuacja miała miejsce w opisanym stanie faktycznym.

W duplice poruszono również kwestię dobrej i złej wiary, która najbardziej mogła zakłócić zmianę treści księgi wieczystej w zakresie działu II. Powód wskazał tutaj, że Skarb Państwa posiadając odpowiednie zaplecze i środki, powinien dołożyć niezbędnych starań, które dokładnie określiłyby czy majątek Lubowicz Wielki podlega pod reformę rolną. Ponadto w judykaturze w analogicznej sprawie dotyczącej nacjonalizacji lasów, wskazuje się, że na złą wiarę posiadacza samoistnego wskazują okoliczności, w których doszło do objęcia nieruchomości we władanie. Mianowicie zła wiara zachodzi wtedy gdy określony podmiot wie lub ma świadomość o nieistnieniu określonego prawa, stosunku prawnego lub sytuacji prawnej albo też nie wie, jednakże należy uznać, że wiedziałby, gdyby w konkretnych okolicznościach postępował z należytą starannością. Skarb Państwa, przejmując przedmiotowe nieruchomości, co najmniej powinien był dochować należytej staranności w zbadaniu wszelkich przesłanek pozytywnych i negatywnych¹⁷.

Wyroki Sądów I oraz II instancji

Oba postępowania przeciwko Skarbowi Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R. oraz Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa w B. Filia w S. toczyły się przed Sądem Rejonowym w Wysokiem Mazowieckiem. Pomiędzy bardzo podobnego charakteru obu spraw, druga wciąż oczekuje na wyrok.

¹⁶ Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r. (III CZP 30/07), Legalis nr 88637.

¹⁷ Postanowienie Sądu Okręgowego w Sieradzu z 3 kwietnia 2019 r. (I Ca 71/19), [http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/reforma\\$0020rolna/152520000000503_I_Ca_000071_2019_Uz_2019-04-03_001](http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/reforma$0020rolna/152520000000503_I_Ca_000071_2019_Uz_2019-04-03_001), (29.05.2020).

Ze względu na obecnie panującą sytuację epidemiologiczną sprawa została zdjęta z wokandy. Został natomiast ogłoszony już wyrok w sprawie przeciwko Skarbowi Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R. Wyrokiem z dnia 15 stycznia 2020 r. Sąd Rejonowy w Wysokiem Mazowieckiem uzgodnił treść księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym przez odłączenie określonych działek i założenie dla nich księgi wieczystej, w której w dziale II „Własność” nakazuje wpisać Romualda K.

W uzasadnieniu Sąd wskazał, że podniesiony zarzut zasiedzenia przez pozwanego nie zasługiwał na uwzględnienie. Argumentując to Sąd uważał, popierając to orzecznictwem, że bieg terminu prawa materialnego z ujemnymi konsekwencjami dla określonej osoby można zaakceptować o tyle tylko, o ile osoba ta ma – zgodnie z paremią *agere non valenti non currit praescriptio* – możliwość przeciwdziałania skutkom upływu terminu. Sąd wskazuje dalej, iż w celu wykazania stanu tamującego biegu terminu zasiedzenia niezbędne jest udowodnienie, że uprawniony podejmował próby odzyskania nieruchomości i okazały się one bezskuteczne, względnie, ze względu na swoją indywidualną sytuację lub przynależność do określonej grupy społecznej, nie mógł rozsądnie liczyć na skuteczność takich zabiegów. Ocena każdego przypadku powinna być indywidualna i nie jest w tej mierze wystarczające ogólne powołanie się na sytuację polityczną panującą do 1989 r., uwarunkowania ustrojowe tego okresu, niechętnie nastawienie organów państwa do prywatnej własności lub subiektywnie pojmowany brak nadziei na odzyskanie własności.

W ocenie sądu Romuald K. wykazał, że spadkobiercy Walentego W. nie zostali bierni wobec działań prowadzących do wywłaszczenia. Kwestionowali wskazane normy obszarowe. Następnie odwoływali się od decyzji z 31 lipca 1958 r. Podjęte działania okazały się jednak bezskuteczne. Sąd zauważył, że zarówno z dokumentów zgromadzonych w sprawie, jak i z wiarygodnych zeznań powoda wynika, iż spadkobiercy Walentego Wojtkowskiego nie pogodzili się z utratą majątku, podejmowali próby odzyskania nieruchomości, które okazały się jednak bezskuteczne. Z uwagi na powyższe w ocenie Sądu I instancji stan odpowiadający przesłankom zastosowania siły wyższej w okolicznościach rozpoznawanej sprawy miał miejsce i trwał do 1 września 1980 r. tj. do początku funkcjonowania sądowej kontroli administracji publicznej. Od tej daty należy zatem liczyć bieg okresu zasiedzenia.

W kwestii rozważania dobrej i złej wiary pozwanego Sąd na wstępie zaznacza, że objęcie nieruchomości w posiadanie na podstawie orzeczenia, które następnie uznano za nieważne, nie rozstrzyga o złej wierze posiadacza. W rozpoznawanej sprawie Sąd stał na stanowisku za przyjęciem złej wiary pozwanego. Sąd zwraca tutaj uwagę, że nie można pominąć, iż w dniu 27 lipca 1956 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku wystosowało pismo w sprawie ewentualnego zwrotu majątku Lubowicz Wielki, wskazując, że po-

wierzchnia majątku została określona w przybliżeniu w oparciu jedynie o plan majątku z uwagi na brak rejestru pomiarowo-klasyfikacyjnego. Dokonanie takiego rejestru dwukrotnie pozwoliło ostatecznie stwierdzić, iż nie podlegała on pod przepisy o dekrecie o reformie rolnej z 6 września 1944 r. Sąd I instancji wskazał, że gdyby organ wydający orzeczenie z dnia 31 lipca 1958 r. oparł swoje ustalenia na rejestrach pomiarowych, to określona na tej podstawie powierzchnia użytków rolnych, obliczona zgodnie z definicją zawartą w § 4 rozporządzenia z 1 marca 1945 r. nie przekroczyłaby normy 50 ha, co skutkowałoby koniecznością uznania nieruchomości Lubowicz Wielki za niepodlegającą przejęciu na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu. Sąd zasadnie zauważa, że na dzień wydania decyzji wywłaszczeniowej była możliwość zorientowania się, iż wydana decyzja jest wadliwa. Ignorancja odnośnie do przeprowadzonych pomiarów świadczy o złej wierze pozwanego. Ponadto treść pisma z 2 sierpnia 1957 r. wskazuje, że osoby reprezentujące Skarb Państwa miały świadomość, iż decyzja może być wadliwa, mimo to została wydana i wykonana.

Na wyrok sądu I instancji apelację złożył pozwany Skarb Państwa *statio fisci* Lasy Państwowe Nadleśnictwo R. Wyrokiem z dnia 4 czerwca 2020 r. Sąd Okręgowy w Łomży oddalił apelację pozwanego w całości. W uzasadnieniu odrzucił wszystkie zarzuty, wskazując, że sąd I instancji dokonał prawidłowych ustaleń w toku sprawy.

Podsumowanie

Reforma rolna w państwie polskim po II wojnie światowej miała charakter niezwykle radykalnej reformy. Jej radykalizm w dużym stopniu opierał się przede wszystkim na przejęciu na jej cele, na własność państwa, nieruchomości ziemskich bez odszkodowania dla dotychczasowych właścicieli. Reforma przeprowadzona została wyłącznie przy wykorzystaniu, dla jej realizacji, mechanizmów administracyjnoprawnych czyli decyzji administracyjnych, bez jakichkolwiek możliwości odwołania się do niezawisłych organów, czy też poddania sądowej kontroli decyzji administracyjnych¹⁸. Ofiarą tej reformy stał się sam majątek Lubowicz Wielki, który jest tylko jednym z tysięcy ofiar tej reżimowej polityki nacjonalizacyjnej. Współczesny powrót do uchylenia się od skutków prawnych reformy rolnej, jest coraz mniej realny. Wpływ na to mają przekształcenia własnościowe i upływ czasu. W związku z tym, reforma rolna zapoczątkowana dekretem PKWN z 1944 r. stanowi bezsprzecznie wydarzenie bezprecedensowe w historii państwa polskiego, którego skutki są niemalże nieodwracalne.

¹⁸ S. Prutis, *Reformy agrarne w Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku*, „Studia Iuridicia Agraria” 2018, t. XV, s. 214.

Obecni następcy prawni stali się beneficjentami błędów legislacyjnych a także faktycznych władz, popełnionych od 1944 r., aż do chwili obecnej. Na możliwość restytucji następców prawnych majątku Lubowicz Wielki miało wpływ wiele czynników, które wynikały z samej gorliwości dawnych właścicieli oraz nieuwagi i niedbalstwa ustawodawcy i organów.

Dokonanie dwóch pomiarów w 1957 r. pokazało, że majątek nie spełniał przesłanek materialnych dekretu o reformie rolnej z 1944 r. Pozostawienie w aktach sprawy orzeczenia zwracającego majątek, a jednak nigdy nie wysłanego, pokazuje złą wiarę Skarbu Państwa. Wydanie orzeczenia o przejęciu majątku w 1958 r. powołując dwie podstawy prawne, na mocy których przejęcia dokonywały różne organy, wskazuje na niewiedzę i brak obeznania w przepisach organu wydającego orzeczenie. Powyższe, ówczesne w chwili wydawania orzeczeń, błędy stworzyły już podstawę do zwrotu bezprawnie wywłaszczonego majątku. Na przeszkodzie restytucji stanęły, w moim uznaniu, ideowe działania upolitycznionych i zindoktrynowanych organów oraz brak niezbędnej wiedzy i właściwej interpretacji prawa ówczesnych urzędników.

Możliwość obecnej restytucji następców prawnych umożliwił również brak ustawy reprzywatyzyzacyjnej, która regulowałaby stosunki między państwem a ofiarami reformy rolnej. Ustawa taka określiłaby rodzaje, warunki prawne i granice roszczeń byłych właścicieli, znajdujących się w różnej sytuacji faktycznej i prawnej, podczas gdy władającym mieniem jest Skarb Państwa lub inne podmioty¹⁹. Brak takiej ustawy, pozostawił otwartą furtkę interpretacyjną każdego stanu faktycznego, jak również różne wyniki tych spraw, gdzie jednak często poszkodowanymi są dawni właściciele lub ich następcy prawni, którzy mogą odczuwać swoistą niesprawiedliwość.

Bibliografia

Orzeczenia

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 maja 1999 r. (I CKN 1148/97), Legalis 44463.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 października 1999 r. (IV SA 1644/97), LEX nr 48729.

Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r. (III CZP 30/07), Legalis nr 88637.

Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r. (III CZP 112/10), Legalis nr 299305.

¹⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 czerwca 2013 r. (II CSK 498/12), Legalis nr 753893.

- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 12 czerwca 2013 r. (II CSK 498/12), Legalis nr 753893.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku – I Wydział Cywilny z dnia 29 kwietnia 2015 r. (I ACa 1062/14), Legalis nr 1271373
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Sieradzu z 3 kwietnia 2019 r. (I Ca 71/19), [http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/reforma\\$0020rolna/15252000000503_I_Ca_000071_2019_Uz_2019-04-03_001](http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/reforma$0020rolna/15252000000503_I_Ca_000071_2019_Uz_2019-04-03_001), dostęp 29.05.2020 r.

Orzeczenia w sprawie majątku Lubowicz Wielki

- Orzeczenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa w Białymstoku z dnia 31 lipca 1958 r.
- Orzeczenie Ministra Rolnictwa z dnia 22 listopada 1960 r. (URU-1/6416/60).
- Pismo Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej – Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa w Białymstoku z dnia 2 sierpnia 1957 r. (VIII.U-/3/66/57).
- Decyzja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 listopada 2012 r. (GZ.rn-057-625-353/08).
- Decyzja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 kwietnia 2013 r. (GZ.rn-057-625-420/12).
- Wyrok Sądu Okręgowego w Łomży – I Wydział Cywilny z dnia 28 listopada 2017 r. (I C 473/15).
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku – I Wydział Cywilny z dnia 14 czerwca 2018 r. (I ACa 154/18).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2019 r. (IV CSK 610/18).
- Wyrok Sądu Rejonowego w Wysokiem Mazowieckiem – I Wydział Cywilny z dnia 15 stycznia 2020 r. (I C 312/18).
- Wyrok Sądu Okręgowego w Łomży – I Wydział Cywilny z dnia 4 czerwca 2020 r. (I Ca 122/20).

Opracowania

- Fiedorczyk P., *Polski Październik 1956 r. a reforma rolna*, „Z Dziejów Prawa” 2019, t. 12 (20).
- Jastrzębski R., *Reforma rolna po drugiej wojnie światowej. Ustawodawstwo państwa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2018, t. LXX, z. 1.
- Paliwoda J., *Przebudowa ustroju rolnego. Zakres działania administracji rolnej*, Warszawa 1964.
- Prutis S., *Reformy agrarne w Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku*, „Studia Iuridicia Agraria” 2018, t. XV.
- Stawarska-Rippel A., *„Ludowym” prawie karnym w kontekście przeprowadzenia i zabezpieczenia skutków tak zwanej reformy rolnej z pierwszych lat Polski Ludowej*, „Z Dziejów Prawa” 2019, t. 12 (20).

STRESZCZENIE

Odpowiedzialność Skarbu Państwa za przejęcie nieruchomości rolnych na mocy dekretu PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej na przykładzie majątku Lubowicz Wielki

Artykuł został poświęcony opisaniu stanu faktycznego majątku Lubowicz Wielki, który został przejęty na cele reformy rolnej na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Kolejno zostają przedstawione warunki przejęcia majątku w 1949 r., pierwotne próby odwołania od orzeczeń nacjonalizacyjnych właścicieli majątku, a także obecne dochodzenie roszczeń wobec Skarbu Państwa i jednostek jemu podlegających. Niniejszy artykuł opisuje problem prawny, który do dnia dzisiejszego nie został przez polskiego ustawodawcę rozwiązany. Brak ustawy reprivatyzacyjnej pozwala jedynie następcom prawnym dawnych właścicieli majątków, wobec których wydano wadliwe decyzje wyłączeniowe opierać się na przepisach ogólnych oraz judykaturze w celu dochodzenia przysługujących im praw. Orzecznictwo w sprawach majątków przejętych na mocy reformy rolnej jest w większości krzywdzące dla dawnych właścicieli czy ich następców prawnych. Duże trudności powoduje również brak ustawy reprivatyzacyjnej, która regulowałaby powyższe zagadnienie. Większość postępowań w tej sprawie opierała się na przepisach ogólnych i orzeczeniach sądów. W orzeczeniach tych wielokrotnie wskazuje się, że brak *lex specialis* w kwestii restytucji dawnych właścicieli jest klęską i kompromitacją elit politycznych III Rzeczypospolitej. Przykład majątku Lubowicz Wielki pozwolił na restytucję następców prawnych dawnych właścicieli, ukazując jednocześnie liczne naruszenia, jakich dopuszczano się przy wdrażaniu w życie przepisów dekretu PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej.

SUMMARY

Responsibility of the Treasury for the takeover of agricultural property under the PKWN decree of September 6, 1944 on carrying out agricultural reform on the example of the Lubowicz Wielki estate

The article is devoted to describing the actual state of the property of Lubowicz Wielki, which was taken over for the purposes of the land reform pursuant to Art. 2 clause 1 lit. e of the PKWN decree of September 6, 1944 on the land reform. The conditions for the seizure of the property in 1949, the initial attempts to appeal against the nationalization decisions of the property owners, as well as the current pursuit of claims against the State Treasury and its subordinate entities are presented successively. This article describes a legal problem that has not been resolved by the Polish legislator so far. The lack of a re-privatization act allows only the legal successors of former property owners against whom defective expropriation decisions have been issued to rely on general provisions and the judicature in order to assert their rights. Jurisprudence in matters of property seized under the land

reform is mostly detrimental to former owners or their legal successors. The lack of a re-privatization act regulating the above issue also causes great difficulties. Most of the proceedings in this case were based on general provisions and court decisions. These judgments repeatedly point out that the lack of *lex specialis* in terms of the restitution of the former owners is a disaster and a disgrace to the political elite of the Third Republic. The example of the property of Lubowicz Wielki allowed for the restitution of the legal successors of the former owners, at the same time showing the numerous violations that were committed while implementing the provisions of the PKWN decree of September 6, 1944 on the land reform.